

LAUAXETA ABERTZALE

Olerkaria ez da egiten. Olerkaria berez sortzen dan landarea dogu. Doai batek jota, inguratzen yakona biotzaren sakonenera iño sentitzen dau olerkariak, eta zirra-ori besteakan piztuten dakiana da. Olerkaria sentipenen-edertasuna munduan zear ereintzen doa ezker-eskubi, lorak bedar-artean sortuz, edertasuna oiko gauzetan ikusi-erazoz, argia itzalen artean iragarritz, eta maitasunaren janzkiaz oro estalduz.

Olerkari osoa izateko, ez da naikoa norberagan olermenaren doaiatz jantzia izatea. Benetako olerkaria izatea, eder-miñaz ornitua izanez gainera, barruan oartzen dana lagun urkoari oartu-erazotea da, besteak be edermiñez jota gertatu daitezzen, eta lur-gaiñetik edertasun eta maitasuneko gaindegietara olerkariaren eskutik igon aal dagien. Nire eritxiz, beraz, olerkari osoak baldintza bi oneik bete bear dauz:: Olermenez jaio izatea lenengo, eta bigarrena bere barru-miña besteakan biztuteko gai izatea.

Errientzat bearrezkoak dira olerkariak, eta are geiago beste erri baten jopu diranean, askatasuna lortzeko bearrezko indarra jaritsi dagien. Bere buruaren jabe izan nai dauan erria, gurari onegaz aske izaten asten da, bere gogo, arimea, aske dalako. Gure erriak besteak aiña olerkari izan dau, eta Euzkadi'k iñoizkorik larrien bear ebazanean, oneitariko bat izan genduan, Lauaxeta. Abertzale ta Jaungoikozale izan zan olerkari au, eta au egiztatzeko, ez dogu besterik bere bizitza ta olerkiak aztartu baiño. Bere bizitza ta eriotza batez be; kinka larri onetan guzur eta estalki barik aren benetako jasa agertzen dalako, eta Lauaxeta bere azken-orduan eriotzari aurre egin eutsan gizandiek oi daben antzera: Bere goiburuak aldarrikatuz.

Bilbao'ko Euzko Gaztedian ezagutu neban Lauaxeta, Yon, nire anai zanaren bitartez. Soiñez, ertaiña zan, eta beragan agiriena, betaurren atzetiko begi sarkorren sakontasuna. Bera ezagutu baiño ez, gizon apartekoa zala konturatu nintzan, eta izan be, ez nengoan oker, orduko olerkaritzat ospe andikoa zan eta. Garai aretan, Euzkadi eguneroko euskal-sailleko arguraduna zan, eta olerkiz gainera itz-lauz idazten eban ugari. Berba urriko gizona eta barrukoia izanik, une luzeak isillean irauten eban, bere sentipen indartsuak beste mundu batera eroiala. Kultur zabaleko gaztea zan, asko irakurten ebanetako, eta itz egitean, iñoana zentzunez betea zan. Abertzaletasuna alde guztietatik erion, ez berba-lapiko orrean sasi-abertzaletasuna, olerkari baten biotzean aberriaganako maitasun-sua sortzen dan lez: gartsu ta itzungi-eziña.

Mendigoizalea zan. Bein baten, Aralar'en gipuzkoarrek eraikitako Igaratza mendi-aterpean, ani Mikel Deunetik nentorrela, eta bera beste leku batetik, an alkartu gintzazan. Arrats-beera zoragarria zan, eta eguzkiak Bizkaik'itik ostentzeko zorian, gorrimiñezko ozkorri yaukala margozten eban. Une luze batez egunaren eriotzari begiratu eutsan, eta gero auxe esan eban: "Illuntze zoragarria benetan, Gustav Doree'ren margozki bat dirudi".

Abertzalea eta izlari sutua, zan aldetik, eusko abertzaletasunaren mezulari biurtu zan, eta Bizkaia'n zear amaika erritan Euzkadi gure aberritzat aldarrikatu eban guda-aurreko aldietan. Olerkari sakon bateri dagokionez, bere mezua sutu ta sentikorra, biotzak eragiten dauzan orreitarikoa zan.

Guda etorri zanean, asikereatik Euzkadi'ren alde jarri zan, eta Azkue, Euzko gudarostearen nagusiarekin aspaldi batez egin eban lan. Azkue'k baiña, ez eban gura gudalekura burrukan egiten joan zeiten, eta bere ondoan gordeten eban amaika jardun emotsazala, onein artean izparkari atzerritarrai lagundu egitsen, eta olan, prantzitar batekin ondapen-ostean Gernika ikertzen eba-la, atxillotu eben Frankoren gudariak, eta Gasteiz'era bialdu. Euzko Gudarostean ziarduean, Bidarte'n eta Bilbao'ko Eskolapiotan jardun eban, gudaletxe ziranean, eta bigarren onetan, ni gudari nintzala eta bera ango burua, azkenengoz alkar ikusi genduan.

Baiña benetako neurria damotsana, idatzita geratu da bere olerki ezilkorretan. Maitasuna, Jainko-zaletasuna, eta abertzaletasuna izan ziran bere olerki-gaiak. Gaurko goratzarrean, Lauaxeta abertzaletzat oroitu dagidan gaitzat jarri dausten ezker, bere abertzaletasun agirian jarriko dot, aren olerki-zati batzuk oroitu-erazoz.

Bere "Bide Barriak" bilduman, aapaldi au irakurri daiteke "Neguko Gaba" olerkian:

Asaben sutian piztu urrezko garra,
ta goguan, bizitx-arau dan indarra
Aberrijan txadon donia
AREITZ-suba dagon sutia.

Bilduma onen ostean, auxe diño:

"Gaztaroko neurtitzok ez dira sakonak, eztira gurenak, gauza guren eta sakonik gastaruan eztalako egiten. Geruago Aberrijari yagokozan neurtitzak egingo dodaz. Euzkadi Amaren maitasunak jo naulako.

“Maitasunak sortu-azoten dauz neurtitzik ederrenak, eta maitasun bidetan azken barik, lenengoa naz. Maitasuna, Aberrija ta Uskurtza ixan dira gairik ugarrienak olerkariarentzat, neuretzako be bardin. Ludiko gairik kutunenak onexek yataz, Jel-pian esituta.

“Olerkarija barik Jeltzale benetakua nazala entzutiak, atseginduko nau. Euzkeraz idazten dot, Aberrijarren izkuntza dalako. Soluan atxurretan aberrija goralduko nebala, uste ba'neu, laster itxiko neuke lan au. Urtzi'k begi onakin ikusten daualako Aberrijak goralduen diñardubenen lana, kezka barik nabil.”

Berak idatzitako zati onek agiri-agirian jarten dau bere abertzaletasuna zelakoa zan.

“Arrats-beeran” izeneko olerki-liburuko aurre-itzan auxe irakurri daiteke (1):

“Amaika bidar jagi ixan naz izneurtuben ala, amai-ka bidar, ostera, erri onenganako maitasunak olerkijetara nauzu. Elerti-zaliak ezetz, abertzaliak bayetz! Nori nagokijoke? Bestiai txaluak jo edo noxian-bein sorayokeriz barre-egitia, eztijagua neuretzat litzake.”

Ikusi dagidun orain ESPETXEKUARENA'ren zati bat. Itsasoko espetxe baten dago abertzalea, eta aberriaren negarra entzutean, aske ipinteko eskatzen dautso atezaiñari. Ona emen zati ori:

Aberri amaren negarra
neugana yatork mendijetatik
Espetxeko atezain zarra,
bein soillik azke laga nagik!

Atezaiñak:

—Agur giltzok, urrezko giltzok,
guda-otsak dozak landetan!
Arren, itxi ondo atiok
eta galdu zaiteze uñetan.

Atxillotuak:

—Baiña aberri ama aldezteko
enauk itxiko kate-barik?

Atezaiñak:

—Eure erri ori azkatzeko
etxak iriko espetxerik!

Ona emen orain MENDIGOIXALEARENA bere olerkia:

(1) esan bear dautsuet, liburu au emen dagoan Aranbaltza'tar Ander'eri eskiñia izan zala.

I

Mendi eze, ikurrin eder
azke nai zaitut axian.
Amar gasteren lerdena
makilla luzez bidian!

Mendi-bitxidori berdiok,
arin or duaz kantari:
“Dana emon bear yako
maite dan azkatasunari”.

Eta ixil dago arratsa
Euskadi'ko lur ganian.
Amar gasteren lerdena
makilla luzez bidian!

II

Gastedi orren didarra
bai-dala didar zolija!
Aberri baten samifñez
urduri dabil errija.

Azkatasun-goxalderuntz
sugarra dira basuak.
Sugarra basuak eta
zidar argija itxasuak.

Or duan oste-aldeia
aberri-mifñez kantari!
“Dana emon bear yako
maite dan azkatasunari”.

III

Gaste orreik goruntz doaz
abesti eta ikurriñez.
Lañuan baiña tiro-otsak:
bedartza dager odolez.

Ikaraz doaz usuak,
mendija dago ixillean,
Amar gasteren lerdena
bixitza barik lurrean!

Eta illuntzeko bakian
norbaitek darrai kantari:
“Dana emon bear yako
maite dan azkatasunari”.

Gomutan izango dozue, urrean, zelan gudako lenengo aldietan, Gorbea'n atxillo egin ebezan, Elgezabal,

OMENALDIA

Estabillo ta Kortabitarte. Gazte oneik su-iskilloz erail izan ziran egun batzuk geroago Gasteiz'en. Franco il eta gero, urtero lagun batzuk illobia ikertzen dogu arein aldeko mezea baiño len. Lenengo urtean, oroitarri bat illobian eraiki genduan, eta ez dakit nork esan eustan: "zein idazkun izango litzake egokia oroitarrian ipinteko? eta neuk auxe: "Zergaitik ez jarri Lauaxeta'k olerki baten idatzi eban auxe: "dana emon bear yako maite dan azkatasunari?". Eta idazkun ori irakurri daiteke gaur arein oroitarrian.

Goazen orain AMAYUR GAZTELU BALTZA, olerkiaren zati bat irakurtera. Dakizuenez, Naparra'ko askatasunaren alde, napartar batzuk eriotzeraiño burrukan egin eben. 1512'ko urtean jazo zan ori. Abertzale arein ekintza gorestearren, idatzi eban Lauaxeta'k olerki eder au. Luzatu ez naiten, azken aapaldiak bakarrik irakurriko dautsuedaz.

AMAYUR'KO GAZTELU BALTZA

Amayur'ko gaztelu baltza
—jausi yatzuz torre goitiak—,
Baiña, arrotza, etzadi geldu,
napar-seme dira guztiak.

Arresi gorri, zubi ausi,
—zein gitxi diran zaldun orreik—;
Erijo, samurño zakije
aberri-min baitabiltz eureik.

Miranda'ko konte gaizto orrek
jo egizuz zidar-turutak.
Ikurrin bat —kate ta lili—
eztau laztanduko aizeak.

Berreun gudari oso sumin
gaztelu-pian dagoz illik.
Ordutik ona —zenbat laiño—,
Naparruan ezta aberririk.

Eta orain bere abertzaletasunaren benetako ezaugarritzat, Gasteiz'en egindako olerki bat osorik irakurriko dot. Eriotzaren begira idatzi eban, eta eriotzaren aurrean garan lez agertzen gara, iñongo sasi-estalki barik. Izan be, Lauaxeta'ren anditasuna agirian jarteko, iñoiz ez, olerki au baiño ziñaldari egitiagorik.

Entzun olerki zauskagarri au, eriotzaren aurrean adorez beterik idatzita. Izan be, neu beintzat, olerki au irakurten dodan bakotxean, barru-min batek astintzen nau biotzaren ondoraiño.

AGUR EUZKADI!

Agur Euzkadi, Jaunak naroa
Aberri eder argira.
Neure negarrak jarion neuzan
zeure mendiai begira.

Seme bat zeukan, baiña etsayak
kendu eutsoen biotza;
soin ederrera ixuri yakon
mayetz bateko goiz otza.

Gurutz Deunari mosu egiñaz
aldegin eutson mundutik,
Kistoren gentza abo ganean
loratu yakon gastetik.

Jaunaren maitez, aberri maitez,
ez eban euki bildurrik,
eta zeuretzat zorion utsa
opaldu eutson gogotik.

Euzkadi ona, zagoz betiko
Kistoren fede batean;

olan zoruna billauko dozu
emen ezpada zeruan.

Eriotz deuna aurrean daukot,
ziñistu bada, euzkoa:
Euzkadi azke izan daitean
zaindu Josu'ren legea.

Eder yatazan euzko bazterrak
eder itxaso zabala;
baiña oraintxe ederrago yat
eriotz onen itzala!

Gaztea nozu bizitz onetan
t'ez yatan palta gauzarik.
Jauna! gogorra aldi onetan
iges eitea lurretik.

Ezpedi egin neure oldea,
zeure naia bai, ostera,
Gogoia boa zeru argira,
gorputza lur illunera.

Azken olerki onek, niretzat berak egiñiko onena edo onenatarikoa, agirian jarten dau bere abertzaletasun eta eriotz-aurreko adore ta zangartasuna. Eriotz-aurreko larritasunean, bere olermen eta abertzaletasun erraldoiak oroz gai agertzen yakuz ama-lurra iztean, bere anditasuna mailla gorenataraiño dizdiraka. Berak, iskillo bat eskuetan gudari il gura izango leukean, baiña alanbearrak beste amai bat emon eutsan, eta olerkari-tzaren gudari onek, bere goiburuen alde dana eskiñi eban, eta niretzat ezpaibarik, bere eriotza gudari batena baizen aintzagarria izan zan. Eta goizalde baten, argi bakan bat az adoretua, errime, azkar, bildurbarik, erio-tzarekin eban deiara bideratu zan.

Espetxeko atadian, erailteko ataraten ebela, Abellana gudaletzeko Alejandro Aretxabala'rekin gurutzatu zan au atxillo sartzen ebenean, eta orduan Lauaxeta'k itaundu eutsan zein batalloikoa zan, eta gudariaren erantzuna entzutean, auxe esan eutsan: "gudari, biotz on...". Andik laster, Lauaxetara'ri bizitza kendu eutsoen tirotsak aditu ziran.

Gaurko bere goratarrea dala-ta, nire buruari auxe esan neutsan: Zer dagiket Lauaxeta'ren alde...? Eta orduan barruko eragintza batek: zergaitik ez, olerki bat...? Lanari ekin neutsan ba, eta itzaldi onen amaitzat, biotzetik lumara sortu yatan olerkia irakurriko dautsuet.

OLERKARIA ODOLETAN

Il eben olerkaria
argia sortzen zanean,
udabarri yaukalean
jausi zan ameslaria.
Atzean orma zuria,
zortzi zibillak aurrean,
erori zan goizaldean
gure Lauaxeta andia.

—Isillik yatort eriotza
udabarriko goizaldean,
nire aberriko magalean
Jainkogana yoat biotza.

Gazte-gazterik joan zan
Euzkadi'ko urretxindorra,
errime, zintzo, gogorra,
bizitzaren goizaldean.
Betiko galdu genduan
bere oler-min maitekorra,
itzali zan ameskorra
udabarriko zeruan.

—Ortzian somatzen dot eguna...
Guda zital batek eria,
negarretan dantzut etsia
nire Euzkadi maite kutuna

Goizaldeko itxarkundean
isildu ziran txoriak
gaztearen begi argiak
il-zorian ikustean.
An, urrutiko ibarrean,
ozkorriko izpi joriak
biurtu ziran zauriak
aiene isillak bai'liran.

—Txoriok, abestu zeruan...
ilten lagundu egidazue,
apa-laztandu nagizue
ur yabildan azken orduan...!

Zortzi eztandak illerrian
uxatzen dabez txoriak,
zortzi naigabezko zauriak
agertzen dira ozkarbian.
Ertsi dira goiztirian
Lauaxeta'ren begiak,
odol biziko olerkiak
sortu dira goiz-argian.

—Zortzi olerki gorri bizian
jarri dira ene bularrean,
zortzi larrosa eder-miñean
jaungoikoaganako bidian.

Zeu lez erori ziranak
egin ei'dabe aberria,
eurok doguz euskarria
gure anai maite joanak.
Obi-kolkoan etzanak,
gaztedi maitagarria...
Au gure oiñaze larria
Galdu genduan laztanak...

Euzkadi'ren alde bizi zan,
iraun eban beti abertzale,
Jainko ta erriaren maitale
il yakun bere udabarrian.

Baiña ez da il olerkaria,
bizirik darrai aizean,
geugaz dogu biotzean
aberriko ameslaria.
Bera zan olerki-abia
arrastiriko bakean,
eta gaurko goizaldean
atzoko asperen garbia.

Agur Lauaxeta kuttuna
aberriagaitik opari,
ames ederren abeslari
bioatzu ene maitasuna.

ZUBIRI'TAR IÑAKI